

Maurycy Klemens Zamoyski (1871-1939)

- bibliografia

Urodził się 30 lipca 1871 r. w Warszawie. Był synem Tomasza Zamoyskiego XIV ordynata i Marii z Potockich. Dzieciństwo spędził w Warszawie i Klemensowie oraz w posiadłościach dziadka Maurycego Zamoyskiego w Jabłonnie i Zatorze. Szkołę średnią ukończył w Lesznie, studia zaś w Stuttgarcie.

W 1889 r. Maurycy Zamoyski nie osiągając pełnoletności, przejął zarząd nad Ordynacją Zamojską jako XV ordynat. Dopiero w 1892 r. rozpoczął samodzielne gospodarowanie.

W 1894 r. zdecydował o budowie cukrowni Klemensów. W latach 1895-1898 w różnych częściach swych dóbr zbudował kilka cegielni i wapienników. Za jego czasów powstała rafineria, dwa młyny, nowe tartaki. Ulepszono browar w Zwierzyńcu, wybudowano 60 km kolejki wąskotorowej.

Pracę publiczną rozpoczął w organizacjach rolniczych i oświatowych. Był współtwórcą i prezesem Centralnego Towarzystwa Rolniczego, a także członkiem i prezesem Rady Nadzorczej Polskiej Macierzy Szkolnej, Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynnego, Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynnego. W 1907 r. założył szkołę powszechną w Zwierzyńcu, rok później szpital dla pracowników ordynacji i mieszkańców okolicznych miejscowości. Prowadził ożywioną działalność społeczną. Wchodził w skład komitetu budowy pomnika Adama Mickiewicza w Warszawie, a także komitetu budowy gmachu Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie. Przez wiele lat pełnił funkcję

prezesa Filharmonii Warszawskiej, którą wspierał finansowo. Finansował i wspierał działania na rzecz rozwoju Biblioteki Ordynacji Zamojskiej oraz wszelkiego rodzaju inicjatywy kulturalne i społeczne.

W 1904 r. wstąpił do Ligi Narodowej, był członkiem władz Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego w zaborze rosyjskim i bliskim współpracownikiem Romana Dmowskiego. Od 1906 r. był posłem do I Dumy.

W listopadzie 1914 r. wraz z grupą polityków endeckich i bezpartyjnych założył w Warszawie Komitet Narodowy Polski. Wspierał finansowo Centralną Agencję Polską powstałą we wrześniu 1915 r. w Lozannie. Od 1917 r. pełnił tę samą funkcję w KNP w Paryżu, finansując jego działalność. Po rozwiązaniu KNP pozostał w Paryżu. W sierpniu 1919 r. otrzymał nominację na posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego RP przy rządzie francuskim.

W 1922 r. był kandydatem na urząd Prezydenta RP z ramienia stronnictwa „Chjeny” (prawicy chrześcijańsko-demokratycznej). W ostatecznym głosowaniu przegrał z Gabrielem Narutowiczem.

W styczniu 1924 r. sformował się w Polsce nowy gabinet rządowy kierowany przez Władysława Grabskiego, w którym Maurycy Zamoyski objął funkcję ministra spraw zagranicznych i pełnił tę funkcję do 27 lipca 1924 r.

W latach 1925-1927, po odejściu z dyplomacji, był prezesem Rady Naczelnej Organizacji Ziemiańskich.

W latach trzydziestych, ze względu na zły stan zdrowia, wycofał się z życia politycznego. Zmarł 5 maja 1939 r. w Warszawie. Po uroczystościach pogrzebowych w Warszawie, ciało ordynata przewieziono do Zamościa, gdzie został pochowany w krypcie Zamoyskich w Kolegiacie Zamojskiej.

Bibliografia

I.

1. Ajewski Konrad. Pałac Błękitny w Warszawie jako przykład mecenatu Maurycyego Zamoyskiego // *Niepodległość i Pamięć*. – R. 17, nr 1 (2010), s. 39-55

2. Ajnenkiel Andrzej. Od rządów ludowych do przewrotu majowego : zarys dziejów politycznych Polski 1918-1926. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1978. – S. 328-329, 331, 386, 393
3. Biblioteka Ordynacji Zamojskiej „Od Jana do Jana” / oprac. Tomasz Makowski. – Warszawa : Biblioteka Narodowa, 2005. – S. 28, 49-50, 107-108
4. Borkowski Jan. Ludowcy w II Rzeczypospolitej. T. 1-2. – Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1987. – S. T. 1: 21 ; T. 2: 173-174
5. Czy wiesz kto to jest? / pod red. Stanisława Łozy. – Warszawa : Wydawnictwo Głównej Księgarni Wojskowej, 1938. – S. 835
6. Czubara Krzysztof. Maurycy Klemens Zamoyski // Zamojski Kwartalnik Kulturalny. – 1989, nr 1, s. 22-27 : portr.
7. Czubara Krzysztof. Ojczyzna ponad wszystko... // Tygodnik Zamojski. – 1997, nr 45, s. 1, 5 : portr.
8. Dmowski Roman. Polityka polska i odbudowanie państwa. T. 1-2. – Warszawa : Pax, 1988. – S. T. 1: 104, 147-148, 262-263 ; T. 2: 27, 31-32, 33-38, 75-76, 126, 202, 214
9. DNL. Prezydent mógł być z Zamościa : historia : słowo o Maurycym Zamoyskim // Gazeta Zamojska. – 2011, nr 43, s. 9 : fot.
10. Drozdowski Marian Marek. Społeczeństwo, państwo, politycy II Rzeczypospolitej. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1972. – S. 313, 315-316
11. Dzierzbicki Stanisław. Pamiętnik z lat wojny 1915-1918. – Warszawa : PIW, 1983. – S. 29, 196, 264, 368, 387, 395, 433, 477, 515-516
12. Dziesięciolecie Polski Odrodzonej : księga pamiątkowa 1918-1928. – Kraków-Warszawa : Wydawnictwo „Ilustrowanego Kuryera Codziennego”, „Światowida”, „Na Szerokim Świecie”, 1928. – S. 72, 84, 182, 237, 748
13. Feduszka Jacek. Jak Zamoyski wspierał armię Hallera : formowanie wojska polskiego w czasie I wojny światowej // Tygodnik Zamojski. – 2014, nr 44, s. 27
14. Engelgard Jan. Maurycy hr. Zamoyski - ordynat, filantrop, polityk : twórcy niepodległości // Myśl Polska. – 2008, nr 45/46, s. 16-17

15. Fudakowski Kazimierz. Między endecją a sanacją : wspomnienia ziemianina. – Warszawa : Biblioteka „WIEŻI”, 2013. – S. 178, 234, 269
16. Gordon-Smith Maria. Maurycy hr. Zamoyski (1871-1939) // Głos Garbowa. – 1996, nr 6, s. 3-4 : fot.
17. (hs). Ludzki ordynat // Kurier Lubelski. – 2000, nr 248, s. 4
18. Historia dyplomacji polskiej. T. 3 : 1795-1918 / pod red. Ludwika Bazyłowa. – Warszawa : PWN, 1982. – S. 806, 840-841, 876, 889-890, 893-895, 898, 923, 929
19. Horodyski Bogdan. Zarys dziejów Biblioteki Ordynacji Zamojskiej // W: Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego. – Wrocław : Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1951. – S. 335-339
20. Jabłoński Henryk. Narodziny Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1919. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1962. – S. 55-56
21. Jachymek Jan, Pomarański Antoni. Cukownia „Klemensów” 1894-1994. – Lublin : Oficyna Wydawnicza „Czas”, cop. 1994. – S. 28-29, 42, 89, 95
22. Jachymek Jan. Oblicze społeczno-polityczne wsi lubelskiej 1930-1939. – Lublin : Wydawnictwo Lubelskie, 1975. – S. 26
23. Janicka Joanna. Administracja Ordynacji Zamojskiej w okresie rządów Maurycego hrabiego Zamoyskiego // W: Studia z dziejów ziemian lubelskich. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2002. – S. 81-90
24. Janicka Joanna. Ci arystokraci : rozmowa z [...] historykiem, autorką książki o "Maurycem hrabim Zamoyskim" / rozm. Krzysztof Lubczyński // Dziennik Wschodni. – 2001, nr 35, s. 2 : portr.
25. Janicka Joanna. Działalność dyplomatyczna ordynata Maurycego Zamoyskiego // W: Studia z dziejów ziemian lubelskich. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2002. – S. 147-160
26. Janicka Joanna. Gdzie mecenat z tamtych lat? // Ziemia Lubelska. – 2002, nr 1, s. 63 : fot.
27. Janicka Joanna. Maurycy hrabia Zamoyski : zarys losów życiowych i politycznych oraz wgląd w struktury gospodarcze ordynacji. – Lublin : Norbertinum, 2000

Rec.: Kozaczka, Marian // Kwartalnik Historyczny. – R. 108 , nr 2 (2001), s. 141-143

28. Janicka Joanna. Maurycy Zamoyski w kręgu rodziny i w sferze polityki // W: Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie. – Kozłówka : Muzeum Zamoyskich, 2001. – S. 231-240

29. Janicka Joanna. Rzec o mecenacie : aktywność XV ordynata Zamojskiego // W: Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie II / oprac. Róża Maliszewska. – S. 169-181

30. Jarocki Robert. Ostatni ordynat. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1991

31. Jekiel Jacek. Gabinet Władysława Grabskiego 19.XII.1923 – 13.XI.1925 // W: Gabinety Drugiej Rzeczypospolitej / pod red. Janusza Farysia, Janusza Pajewskiego. – Poznań : Wydawnictwo Likon, 1991. – S. 123-138

32. Kamiński Ireneusz J. Obywatel hrabia Zamoyski // Kamena. – 1988, nr 7, s. 1, 2-3

33. Kawalec Krzysztof. Roman Dmowski 1864-1939. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, cop. 2002. – S. 158, 183-184, 211, 219

34. Kawalko Danuta. Klemensów zespół pałacowo-parkowy. – Zamość : Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków, 1986. – S. 13-14

35. Kędziora Andrzej. Encyklopedia ludzi Zamościa. – Chełm : Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, 2000. – S. 460-461

36. Kędziora Andrzej. Encyklopedia miasta Zamościa. – Zamość : JN Profil ; Greenart – Jacek Kardasz, 2012. – S. 804

37. Klukowski Zygmunt. Zamojszczyzna 1918-1943. T. 1. – Warszawa : Ośrodek KARTA, 2007. – S. 60

38. Koprucki Albin. Walka polityczna w czasie wyborów do pierwszej Dumy Państwowej na Lubelszczyźnie // Rocznik Lubelski. – T. 9 (1966), s. 277-318

39. Kozaczka Marian. Gospodarka ordynacji rodowych w Polsce 1918-1939. – Rzeszów : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1996

40. Kozaczka Marian. Mecenat kulturalno-oświatowy Maurycego Zamojskiego w latach 1918-1939 // Rocznik Przemyski. – 2003, z. 4, s. 99-107

41. Kozaczka Marian. Ordynacja Zamojska 1919-1945. – Lublin : Norbertinum, 2003
42. Kozaczka Marian. Ordynacja Zamojska w latach pierwszej wojny światowej // W: Studia z dziejów ziemian lubelskich. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2002. – S. 137-145
43. Kozaczka Marian. Poczet Ordynatów Zamojskich. - Lublin : Norbertinum – Wydawnictwo - Drukarnia - Księgarnia, 2009
44. Leczyk Marian. Polityka II Rzeczypospolitej wobec ZSRR w latach 1925-1934. - Warszawa : PWN, 1976. – S. 21
45. List Stefana Żeromskiego do Maurycego Zamojskiego. - Warszawa : Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, 2000
46. Łossowski Piotr. Problemy polityki zagranicznej Drugiej Rzeczypospolitej // W: Polska Niepodległa 1918-1939 / red. Jan St. Miś. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984. – S. 48
47. Łoś Piotr Szymon. Szkice do portretu ziemian polskich XX wieku. – Warszawa : Rytm, cop. 2005. – S. 26, 106, 231, 235, 368, 533
48. Maj Euzebiusz. Mecenat artystyczny ordynatów Zamojskich w sztuce ogrodowej : na przykładzie Zwierzyńca i Klemensowa // W: Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie II / oprac. Róża Maliszewska. – S. 169-181
49. Maj Ewa. Narodowa Demokracja w województwie lubelskim w latach 1918-1928. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2002. – S. 19, 23, 28, 160, 244, 265
50. Matławska Halina. Zwierzyniec. – Zwierzyniec : Rada Miejska, 1991. – S. 214, 226, 241, 257-258, 260, 279
51. Mroczek Michał. Gracja, gracjaliści, kasa przezorności, czyli o zabezpieczeniu emerytalnym pracowników Ordynacji Zamojskiej w latach 1864-1914 // Archiwariusz Zamojski. – [R. 7] (2008), s. 23-34
52. Ordynat Maurycy Zamojski [nekr.] // Teka Zamojska. – 1939, nr 2, s. 113
53. Ostrowicz Halina. Maurycy Zamojski 30.07.1871 – 5.05.1939 : w 120-tą rocznicę urodzin // Kronika Zamojska. – 1991, nr 15, s. 9 : portr.

54. Pajewski Janusz. Magnat w służbie publicznej : Maurycy Zamoyski : ministrowie spraw zagranicznych II Rzeczypospolitej. Cz. 1-2 // Tygodnik Polski. – 1989, nr 13, s. 13 ; nr 14, s. 11 : fot.
55. Pajewski Janusz. Maurycy Zamoyski (19.01.1924 – 27.07.1924) // W: Ministrowie spraw zagranicznych 1919-1939. – Warszawa, 1978. – S. 122-128
56. Pajewski Janusz. Odbudowa państwa polskiego 1914-1918. – Warszawa : PWN, 1985. – S. 204, 258, 307-309, 325
57. Pajewski Janusz. Poza wczoraj : wspomnienia. – Poznań : Oficyna Wydawnicza „Book Service”, 1992. – S. 233-234
58. Piasecki Zdzisław. Kronika Lubelska // W: Kalendarz Lubelski Na Rok Zwyczajny 1907. – Lublin, [1906]. - S. 47
59. Piłsudski Józef. Wspomnienia o Gabrielu Narutowiczu. – Warszawa : „Ignis”, 1923. – S. 46-47
60. Pobóg-Malinowski, Władysław. Najnowsza historia polityczna Polski : 1914-1939. T. 1-2. – Gdańsk : Graf, 1990. – S. 37, 67, 82, 100, 597, 607, 619
61. Podgajna Ewelina. Maurycy hr. Zamoyski // W: Zamojszczyzna w służbie Polsce : ludzie - myśli - czyny / red. Marcin Wichmanowski, Radosław Dąbrowski, Łukasz Kot. – S. 23-32 : portr.
62. Polska na przestrzeni wieków / pod red. Janusza Tazbira. – Warszawa : PWN, 1995. – S. 559, 564
63. Ponikowski, Adam. Niewiadomski w Ministerstwie Kultury : telegram Maurycego Zamojskiego // Tygodnik Powszechny. – 1977, nr 44-46, s. 5
64. Przegaliński Andrzej. Wokół dworu i parku : studia z duchowej i materialnej kultury ziemiaństwa lubelskiego po powstaniu styczniowym. – Lublin : Werset, 2011. – S. 91-92
65. Rody magnackie Rzeczypospolitej / oprac. i red. Hadrian Kamiński, Marta Wilińska, Małgorzata Ziemińska. – Warszawa : PWN, 2009. – S. 315-316
66. Ruszczyk Marek. Strzały w „Zachęcie”. – Katowice : Wydawnictwo „Śląsk”, 1987. – S. 125-139

67. Ryba Mieczysław. Środowiska i ugrupowania polityczne na Lubelszczyźnie 1914-1918. – Lublin : Wydawnictwo KUL, 2007. – S. 12-13, 37, 47-48, 52, 56, 63, 108, 165, 351, 397, 413
68. Siedlik Tadeusz Antoni. Z historii Polski 1900-1939 : klęska demokracji. – Opole : Studio „Context”, 1997. – S. 98, 156, 159, 268
69. Siek Janusz. Z kart historii łowiectwa (1) // Myśliwiec Kresowy. – 2008, nr 17-19, s. 24-26 : fot.
70. Słownik biograficzny Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku / pod red. Wojciecha Roszkowskiego, Jana Kofmana. – Warszawa : PAN, cop. 2004. – S. 1412-1413
71. Smoter-Grzeszkiewicz Regina. Słownik Ordynacji Zamojskiej (Z) // Zamojski Kwartalnik Kulturalny. – 2014, nr 1, s. 22-25
72. Szyszka Bogdan. Maurycy Zamoyski : w pięćdziesięciolecie śmierci // Tygodnik Zamojski. – 1989, nr 19, s. 8-9 : fot.
73. Szyszka Bogdan. Maurycy Zamoyski myślał o Polsce // Kronika Zamojska. – 1992, nr 19, s. 6
74. Szyszka Bogdan. Mecenat oświatowy Zamoyskich 1784-1939. – Zamość : [Abacus], 2009
75. Śladkowski Wiesław. Emigracja polska we Francji 1871-1918. – Lublin : Wydawnictwo Lubelskie, 1980. – S. 297
76. Turek Andrzej. Maurycy Zamoyski – polityk niedoceniony [on line]. [dostęp 5.10.2012]
- Tryb dostępu: http://www.piastpolski.pl/readarticle.php?article_id=95
77. Walicki Andrzej. W stronę rewolucji narodowej // Gazeta Wyborcza. – 2002, nr 115, s. 20-21
78. Wapiński Roman. Roman Dmowski / Roman Wapiński. – Lublin : Wydawnictwo Lubelskie, 1988. – S. 247, 257-258, 274-275, 289
79. Z przeszłości dalekiej i bliskiej / pod red. Albina Kopruckowniaka i Wiesława Śladkowskiego. – Lublin : Wydawnictwo Lubelskie, 1980. – S. 242-243
80. Zamoyska Maria. Wspomnienie o mężu [rkps]. – Ojców, 1945
81. Zamoyski Jan. Dzieje rodu Zamoyskich w XIX i XX wieku // W: Zamoyscy herbu Jelita. – Warszawa : Volumen, 1997. – S. 33-46

82. Zamoyski Jan. Ostatni ordynat / rozm. Robert Jarocki // Literatura. – 1990, nr 11, s. 28-32 ; nr 12, s. 48-53 : fot.
83. Zamoyski Jan. Powrót na mapę : Polski Komitet Narodowy w Paryżu 1914-1919. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991
84. Zamoyski Jan. Zamość i Zamoyscy. – Zamość : WSZiA, [1999]
85. Zielińska Teresa. Poczet polskich rodów arystokratycznych. – Warszawa : WSiP, 1997. – S. 486-487
86. ZRM. Maurycy Klemens Zamoyski (1871-1939) : wspomnienie // Gazeta Wyborcza. – 2000, nr 182, dod. "Gazeta w Lublinie", nr 182, s. 5
87. Żółtowski Michał. Kilka anegdot o Zamoyskich // Związek Rodu Żółtowskich. – 2003, nr 34-35, edycja elektroniczna
- Tryb dostępu : http://www.zoltowscy.org.pl/kwartalnik/34_35/kilka_anegdot_o_zamoyskich.html

II.

Informacje o Maurycym Zamoyskim w dzienniku „Czas”

1919 r.

Posel Polski w Paryżu : Kraków 11 kwietnia / (PAT) // Czas. – 1919, nr 204, s. 1

1924 r.

P. Zamoyski w Warszawie : Warszawa 3 stycznia / (Tel. wł) // Czas. – 1924, nr 2, s. 1

Posel Zamoyski w Warszawie / (AW) // Czas. – 1924, nr 3, s. 1

O tekę ministra spraw zagranicznych : Warszawa 5 stycznia / (Tel. wł. S) // Czas. – 1924, nr 4, s. 1

Przed mianowaniem hr. Zamoyskiego / (Tel. wł. S), (AW) // Czas. – 1924, nr 5, s. 1

Zmiany w ministerstwach / (AW) // Czas. – 1924, nr 6, s. 3

Nominacya ministra spraw zagranicznych // Czas. – 1924, nr 7, s. 1

Kłopoty i zadania nowego rządu // Czas. – 1924, nr 10, s. 1-2

P. Zamoyski w Paryżu / (PAT) // Czas. – 1924, nr 14, s. 1

Nowy minister spraw zagranicznych // Czas. – 1924, nr 17, s. 1

Odjazd hr. Zamoyskiego z Paryża : Paryż 22 stycznia / (PAT) // Czas. – 1924, nr 18, s. 1

Pożegnanie hr. Zamoyskiego w Paryżu : Paryż 23 stycznia : 24 stycznia / (PAT) // Czas. – 1924, nr 19, s. 3 ; nr 20, s. 1

Odroczenie przyjazdu hr. Zamoyskiego : 27 stycznia / (PAT), (AW) // Czas. – 1924, nr 23, s. 1

Powrót ministra Zamoyskiego / (Tel. wł. O) // Czas. – 1924, nr 29, s. 1

Program min. hr. M. Zamoyskiego : Wiedeń 8 lutego / (PAT) // Czas. – 1924, nr 32, s. 1

Przyjazd hr. Zamoyskiego do Warszawy : Warszawa 10 lutego / (PAT), (Tel. wł. W) // Czas. – 1924, nr 34, s. 1

Powitanie hr. Zamoyskiego : Warszawa 12 lutego / (PAT) // Czas. – 1924, nr 35, s. 1

Expose ministra hr. Zamoyskiego : 14 lutego / (PAT) // Czas. – 1924, nr 37, s. 1

Expose ministra Zamoyskiego // Czas. – 1924, nr 38, s. 1

Min. hr. Zamoyski o sytuacji // Czas. – 1924, nr 38, s. 1

Z komisji spraw zagranicznych : Warszawa 27 lutego / (AW) // Czas. – 1924, nr 48, s. 1

Choroba min. Zamoyskiego : Warszawa 6 kwietnia / (PAT) // Czas. – 1924, nr 81, s. 1

Wyjaśnienia hr. Zamoyskiego : Warszawa 8 kwietnia / (Tel. wł. S.) // Czas. – 1924, nr 82, s. 1

O tekę spraw zagranicznych : Warszawa 12 kwietnia / (Tel. wł. S) // Czas. – 1924, nr 86, s. 1

Rozkład w ministerstwie spraw zagranicznych // Czas. – 1924, nr 87, s. 2

Ustąpienie hr. Zamoyskiego // Czas. – 1924, nr 162, s. 1

O tekę ministra spraw zagranicznych / (AW) // Czas. – 1924, nr 167, s. 1

Pożegnanie hr. Zamoyskiego : Warszawa 31 lipca / (PAT) // Czas. – 1924, nr 173, s. 1

1939 r.

Kolankowski L. Ś. p. ordynat Maurycy Zamoyski : wspomnienie
pośmiertne // Czas. – 1939, nr 128, s. 6

Maurycy Ordynat hr. Zamoyski [nekr.] // Czas. – 1939, nr 125, s. 3

Zgon ś. p. ordynata hr. Maurycego Zamoyskiego // Czas. – 1939, nr 124,
s. 3

Renata Ożgo

Książnica Zamojska, 2014 r.